Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 277-294

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.44867>

Doç. Dr. Mahir BAYRAMOĞLU

Çalıştığı kurum.Bayburt üniversitesi.Sanat ve Tasarım Fakültesi.Resim Bölüm Başkanı,
meher.bayramoglu@trabzon.edu.tr

20. YÜZYIL MODERNİZM - ELEŞTİREL BİR DENEME

Özet

Modernizm, 20.yüzyılın ilk yarısında yenilik getiren akımlarını içine alan büyük bir harekettir. Modern sanat akımlarını kronolojik olarak sıralandırmak gerekirse, izlenimcilik, post-izlenimcilik, fovizm, ekspresyonizm, kübizm, fütürizm, konstruktivizm, Dadaizm, sürrealizm ve soyut ekspresyonizm’ den oluşmaktadır. Bütün modern akımlar, modern dünyanın geçmişten bu güne bütünüyle farklı olduğunu ve sanatçının kendi modernliğiyle yüzleşerek ve keşfederek kendini yenilemesini gerektiği duygusunu paylaşmışlardır. Buna ek olarak, modern akımlarının ortak yönelimi, sanatın doğası ve insan yaşamışlığıyla ilgili temel sorulara da yanıt aramaktır.

19-20. yüzyılda birbirinden farklı yaratıcı sanatçılarla zengin olmak beraber, silistik ve estetik çeşitlilik ile ayırt edilebilmektedir. Her ne kadar da bu moda 19. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da Modernistler için bir doktrin haline gelmiştir. 20.yüzyıl modernizm sanatçılarının kendileriyle tanımlanan ve tanıtılan akımlarının en yüksek noktaya ulaştığı dönemdir. Bu akımlar görsel sanatlara özgüdür ve pek çok farklı sanatçının yapıtları üzerinde etkisi olan geniş bir eğilimi oluşturmuşlardır. Modernizm de genel olarak sanatçının kendi bakış açısını bulması konusunda ulaşılacak en üst nokta olmuştur.

Anahtar kelimeler: Modernizm, İzlenimcilik, Fovizm, Ekspresyonizm, Kübizm, Konstruktivizm, Dadaizm, Sürrealizm, Soyut ekspresyonizm.

20TH CENTURY MODERNISM - A CRITICAL ESSAY

Abstract

Modernism is a great movement that includes the innovative movements of the first half of the 20th century. To enumerate modern art movements chronologically, it consists of impressionism, post-impressionism, fauvism, expressionism, cubism, futurism, constructivism, Dadaism, surrealism and abstract expressionism. All modern movements shared the feeling that the modern world is completely different from the past to the present and that the artist must renew herself by confronting and discovering her own modernity. In addition, the common orientation of modern movements is to seek answers to fundamental questions about the nature of art and human life.

19-20. Being rich with different creative artists in the 21st century, it can be distinguished by silistic and aesthetic diversity. Although this fashion emerged in the 19th century, it has become a doctrine for Modernists. It is the period in which the movements of the 20th century modernism artists defined and introduced with them reached their highest point. These movements are specific to the visual arts and have created a broad trend that has an impact on the work of many different artists. In general, modernism has been the highest point to be reached for the artist to find his own perspective.

Keywords: Modernism, İmpressionism, Fauvism, Expressionism, Cubism, Constructivism, Dadaismsurrealism, Abstract expressionism, Abstract art.

MODERNİZM

Sanat, maddi veya manevi estetik değere ve ölçüt nihayeti olarak toplumun ilerici gelişimine hizmet eder. Sanatın insana gerçek hizmeti, görsel sanatların doğasında var olan spesifik yollarla, toplumun karşı karşıya olduğu felsefi ahlaki ve sosyal sorunların, kişisel ve sosyal arasındaki ilişki hakkındaki insan mutluluğu hakkındaki eski ve sonsuz gerçeğin keşfidir. Bütün modern akımlar, modern dünyanın geçmişten bütünüyle farklı olduğunu ve sanatın kendi modernliğiyle yüzleşerek ve keşfederek kendini yenilemesi gerektiği duygusunu paylaştılar. Modernizm’de genel olarak sanatçıların kendi bakış açısını bulması en üst noktaydı. Her ne kadar bu moda zaten 18. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da, 19-20 yüzyıl resim sanatında moderninseler bir doktrin haline geldi. Modernizm dışa dönük olarak birbirine karşı çıkan, birbiriyle savaşan, ancak gerçekte gerçekçilikle karşı karşıya olan birçok yönü içerir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, güzellik, hümanizm ve insan ilişkilerinin asaletine olan inancını hala yaratıcı ruhlarında taşıyan klasik sanatçılara ilham veren ideallerin boşluğu açıkça ve canlı bir şekilde ortaya çıktı. Modern sanatçılar öncelikle toplumların değişimi ve gelişimiyle paralel farklılık gösteren resim sanatında yaratım sürecinde imgeleri yeni sanat yansımalarına dönüştürerek yeni bir sürece girmesini sağlamışlardır.

20.Yüzyıl insanlık tarihinin belki de en fazla içsel çelişki taşıyan dönemi olmuştur. İnsan ruhunda yaratmış olduğu tahribat ve toplumsal depresyonun yanı-sıra, ekonomik gelişmişlik açısından ülkeler arasındaki uçurumların giderek derinleşmesinin ortaya çıkardığı kültürlerarası iletişim zorluklarının çok az sayıdaki telafi araçlarından biri, sanat olmuştur. (Akışık, 1998:5)

20.Yüzyıl ilk başlarında sanat ortamı oldukça karışıktı. Sanatçılar büyük arayış peşindeydiler, sanat anlayışı genellikle insanın kim olduğunu sorgulamasıyla şekillenmiştir. Geleneksel estetik değerlerin ve görme biçimlerinin geride kaldığı, hızlı endüstrileşme 20.yüzyıl sanatçılarına kavramları irdelemeye başlamasına onlara içerik, biçim ve öz kavramları açısından yeni bir bakış açısı sağlamıştır. 20.Yüzyılın başlarındaki Avrupa sanat geleneğinden memnun olmayan sanatçılar resim sanatında yeni anlam ve canlılık arayışları içindeydiler. Erken dönem modern ressamlar, yeni ruhu ilkel kültürlerin nesnelerinde, çocuk sanatında ve halk sanatında keşfetmişlerdi.

Modernizm, modern, yeni, anlamına gelen burjuva sanatında anti-gerçekçi formalist hareketleri tanımlamak için kullanılır. Modernizmin temeli, gerçekçi dünyanın sanatsal olarak reddedilmesi ve her durumda, gerçekliğin, özelliğın bariz bir şekilde çarpıtılması kendi kendine yapılan formalist deneylerin ayrılmasının bariz bir şekilde bozulmasıdır. (Malakhov, 1986: 4)

Modern sanatçıların sanatındaki yeni oluşumları, alışlagelmişin dışında doğada bilinen ve kullanılan anlamların dışında soyutlamalar yaparak öz ve dolaysız anlatımları sübjektif olarak sanatçıların kendi duyumsadığı ifadelerle ortaya çıkarmaktadır.

Modern sanatın başlangıcı üzerine tartışmalar söz konusu. Plastik değerler açısından bakılırsa Edouard Manet'nin 1863 tarihli 'Kırda Öğle Yemeği' isimli tablosu milat olarak kabul edilebilir. Sanatın toplumsal tarihi açısından ise Gustave Courbet'in 1850'li yıllarda bir sanatçı olarak kendini toplum içinde farklı bir yere konumlandırma çabası sanat tarihinde modernist dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. (Erden,2012:8)

Modern akımlar birbiriyle sanatın duyguları ve zihnin durumlarını (Dışavurumculuk), ruhsal düzeni (Yeni Plastikçilik), toplumsal işlevi (Yapısalcılık), bilinçaltını (Gerçeküstücülük), temsilin doğasını (Kubizm), burjuva toplum içindeki, toplumsal rolünü (Dadacılık) araştırması gerekip gerekmediği konusunda mücadeleye girdiler. Bu yönelimlerin bazıları birbirleriyle örtüştü. (Little, 2008: 98)

Umutsuzluğun tarihsel boşluğu, az çok belirgin nihilizm, bir insanın ölümcül yalnızlığına olan inancı ve kaderinin umutsuzluğu, modernist bir yönelim sanatçıları dünyasında belirleyicidir, toplumsal açıdan önemli fikirlerden ve etik özlemlerden yoksun bir sanat kültürü, akıl ve hümanizmin yaratıcılığın insanlık dışı ve maneviyatıyla desteklendiği bir kültürdür. Onların çalışmaları toplumsal olarak bilinçli bir protestodan ziyade manevi ve yaratıcı güçsüzlüğün bir gösteresidir. 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına doğru burjuva felsefi düşüncesi gelecek hakkında daha kötümser düşünceler hâkimdir, kültürün çöküşünün tanınması gittikçe daha açık hale geldi.

Sermayenin çıkarları, sanatın gelişimini ihtiyaç duyduğu yönde yönlendirir ve bu hareketin sonuçlarını pekiştirir. Bu, modernizmin sosyal temellerini gösterir, çünkü burjuvazi ideolojik konumlarında titiz ve sert kalır. (Malakhov, 1986: 4)

Modern sanat, 19'uncu yüzyılın ortalarından 20'nci yüzyılın ortalarına kadar, yaklaşık 100 yıl içine sıkışmış, birçok akımdan meydana gelir. Her ne kadar istisnalar varsa da, modern sanat, konu olarak hızlı endüstrileşme ile birlikte patlama yapan kentleşme ve kentte yaşayan bireyin sorunlarından besledi. Paul Gauguin'in medeniyetten kaçışı, Van Gogh'un kendini köy yaşamına vermesi, ekspresyonistlerin doğaya dönme arzusu, fütüristlerin teknolojiye olan tutkusu, sürrealistlerin bir çıkış yolu olarak bireyin iç dünyasına bakması, 19'uncü yüzyılda

ivmesini artıran, 20'nci yüzyılda savaşlarla sonuçlanan, toplumsal ve siyasi gelişmelerin doğrudan sanata yansımalarıdır. (Erden, 2012:14)

Modern sanat ile birlikte sanatçıların renge olan yaklaşımları oldukça deneysel ve gelenek yıkıcı oldu. Gauguin ile birlikte rengin doğal özelliklerinden bağımsızlaştığı görülmektedir 20-nci yüzyıl ile birlikte, özellikle fovizm ve ekspresyonizm akımlarına mensup sanatçılar Gauguin'in açtığı yolda çalışmalarına devam ettiler.

Modernizmin ortaya çıkışı ve gelişimi, kültürü de dâhil olmak üzere, bir bütün olarak kapitalist toplumun kriz durumunun kendine özgü bir yansımasıdır. Sanatsal yaratımın birçok burjuva kavramı karamsarlığın irrasyonizm, mistisizmiyle, doludur. Onlarda, irade ve umutsuzluk eksikliğinin yalnızlığını estetikleştiren rastgeleliğinin, saçmalıklarının ve yaşamın anlamsızlığının vaaz edilmesi açıktır.(Malakhov,1986:10-16)

Böyle bir sanat, kitlelerin belirli bir şekilde düşünülmesinde insan ruhlarını doğal olarak etkilemez; esas olarak içinde bulunduğu sınıfın ilgisine hizmet eder. Bu bilgiler ışığında, modern sanatın, sosyal ve politik fikirlerle bağlantısına ve görüşüne dayanarak, herhangi bir dış etkidenden tamamen arınmış görülen sanatsal yaratım için hayal ürünü olduğu düşünülebilir

Elbette yaratıcılığın ideolojik ve estetik bir yönü olarak modernizmi birbirinden ayırmak gerekir, aynı zamanda modernizmin ilerici demokratik sanat üzerindeki etkisi bir gerçek. (Malakhov, 1986: 16)

Dünyada yüzlerce şekilde onaylanan yaşam tarzı, giderek daha fazla avangart eğilimin ortaya çıkmasına ilham verir, modernizmin çok yönlü tezahürlerinde ve sanatsal yaratıcılığın tüm alanlarında var olmasına katkıda bulunur.

Modern Sanat olarak adlandırdığımız çeşitli akımlar içinde yer alan Empresyonistler, akademilerde öğretilen resim yapma kurallarına karşı çıktıkları için, ilk modern sanatçılar olarak sayılabilirler. (Gombrich,1997:536)

KÜBİZM

1907-1908 de kübizmin ortaya çıkışı birçok açıdan Avrupa resminde kurulan estetik fikirleri ve değerleri değiştirdi. Kübizm bakış açılarını değiştirme yöntemini kullandı. Kübistler, duyuşsal olarak algılanan dünyayı yeniden üretme görevini esasen daralttılar. Yaratıcılıkları, bir nesnenin görüntüsünün bir düzlemde bu düzlemleri birleştirirerek ayrıştırılmasına dayanır. Doğrusal perspektif ve renk ortamı aracılığıyla gerçeği aktarmayı reddettiler ve alternatif düzlemlerle alanı göstermeye çalıştılar.

Kübizmin ortaya çıkışı Pablo Picasso ve Georges Braque'ın yaratıcı deneylerinden ayrılmaz. Picasso'nun çalışmalarının kübist döneminin başlangıç noktası, bu yıllar onu ilgilendiren ilkel bir Afrika heykeliydi. (Malakhov, 1986:18)

Gerçek örnekle ilgili olmayan ve kompozisyonun soyut sembolleri olarak kullanılan doğa unsurlarının öznelce birleşim, öncelikle portre resminde dikkat çekicidir. Sanatçı, temelde gerçek içeriğinin zıttı olan yeni, gerçeküstü bir doğa modeli inşa etmeye çalışıyor. Kompozisyon geometrik olarak katı bir şekilde aktarılır, doğanın duyuşsal-duygusal algısı neredeyse kaybolur.

Kübistler izleyiciye doğru bükülmesi gereken üçboyutlu formlarda açılması gerekenleri birbirinden farklı işlemediler. Yalnızca tuval üzerinde düzenlettirilmiş şekiller olarak çoğalttılar.

Kübitler, nesneleri farklı açılardan betimleyerek zaman ve mekân içindeki hareketlerini de araştırdılar. (Little, 2008:107)

Kübitler, sanatlarını geliştirirken gerçeği tamamen özgün bir biçimde resim sanatına sokmak amacını güttüler: resme tamamen yabancı öğeleri (kâğıt, gazete parçaları, kibrit çöpleri) tablolarına yapıştırdılar. Üstelik boyalarına kum karıştırdıkları da oluyordu. Bütün bunlar günümüz resim sanatında sık sık rastlanan şeylerdir, ama o dönemde hiç görülmemişti. Kübitler bunu hem gerçek ile ilişkilerini yitirmediklerini göstermek, hem de resimde imtiyazlı madde diye bir şey olmadığını, bir tablonun herhangi bir şeyle yapılabileceğini göstermek için yaptılar.

Kübit ressamların çoğunlukla bilinen motifleri, örneğin gitarlar, şişeler, yemiş tabakları ve arada sırada da bir insan figürü seçmiş olmalarının nedeni resimdeki değişik biçimleri tanımlamakta ve onların arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmakta zorluk çekmemeleri. (Gombrich,1997:574)

Sanatsal biçimin bir yaşam analogisine, gerçek unsurlarına dayanmaması gerektiğine inanıyorlardı. Geleneksel yöntemlerin kullanılması, modern yaratıcı sorunları çözmeye çalışıyorlardı. Kübitlerin çalışmaları, gerçek prototipe çok uzak benzerlik gösteren çeşitli geometri yüzey ve düzlemlerin bir derlemesiydi.

Kübitler, resimde renk oyunlarının yankılarını, güneş ışınlarının tabiat içinde uyandırdığı parıltıları bir yana bırakarak, eşyanın geometrik yapısına önem vermişlerdir. Bu bakımdan Kübizm, tabiatın yepyeni bir anlayışla değerlendirilmesidir denilebilir. Onlar sanatlarının kaynağını duygudan çok, düşüncede aramışlar, esere düşüncüyü katarak sanat yoluyla sanata varmak prensibini seçmişlerdir.

Kübizm, figürü betimlemeyi tümünden kaldırmayı değil, onu yeniden düzenlemeye amaçlıyordu. (Gombri,1997:570)

20.Yüzyıl sanatının en iyi bilinen isimlerinden Pablo PİGASSO, Georges Braque ile birlikte kübizm akımının temelini atmış, asamblaj icat etmiş, kolajın icadında yer almış ve çok çeşitli tarzların gelişimine katkı vermiştir. En önemli eserleri olarak öncü kübizm eseri Avignonlu Kızlar ve Guernica sayılabilir.

Picasso'nun çalışmalarında kübit döngünün ilk çalışması, 1907'de "Avignon kızlarıydı". Picasso primitifi, Batı nü geleneğine duyduğu tepkiyle bütünleştirmiş, ön plana bir ölü doğa bile eklemiş.

Resim-1. Pablo Picasso. Avignon Kadınları. 1907. 244x233.7.Yağlıboya. New-York. Modern Sanatlar Müzesi. (MoMA) ABD.

Picasso 1912 yılında ilk kolaj yaparken Brague'da ilk "paper-colle", kağıt yapıştırma yaptı. Kübistler resimlerinde ve kolajlarında sıkça sözlükler ya heceler kullandılar, bazen gerçek gazetelerden metinleri resimlerine eklediler veya bunları resmettiler. Bir süre kübizm esintili resimler yapan Brague ırelleyen yıllarda farklı bir üslubu benimsedi.1945yılında yağlıboyadan ziyade renkli baskı tekniğini uygulamaya başladı. (Erden, 2012:74)

Ressam Georges Braque 1882'de Argenteuil'de doğdu. Kübizm akımının öncülerindendir. İlk çalışmaları empresyonizm etkisindedir, her türlü ekspresyonist ve geometrik eğilimlerini bırakarak yalnızca nesnelerin mutlak yapılarını yansıtmayı hedefledi. Daha sonra perspektif konusundaki araştırmaları onu kübizme yöneltmiştir. Braque, sanat kariyerine Empresyonist bir resim stili kullanarak başladı. 1905 dolaylarında, Henri Matisse ve André Derain gibi kayda değer sanatçılar içeren bir grup olan Fauves'in sergilediği eserleri inceledikten sonra bir Fauvist stile dönüştü. Fauves'in stili, derin duyguları taklit etmek için cesur renkler ve gevşek biçimli yapılar içeriyordu.

Resim-2.George Brague. Meyve Tabağı. 1912. Tuval üzerinde yağlıboya ve kum. Özel koleksiyon.

İzlenimcilerin ve post-emperyalistlerin aksine, Kübizmin yöneticileri, nesnenin üzerinde parçalandığı hacimlerin veya düzlemlerin tonal olarak detaylandırılmasıyla yaratıcı hedeflerine ulaşmaya çalıştılar, bu da renklerin kendilerini daha az ilgilendiren olasılıklarını önemli ölçüde sınırladı. Kübistlerin eserlerinde nesneler gitgide daha soyut hale geliyor ve gerçek prototiplerle temasını yitiriyor. (Malakhov, 1986: 20)

Kübizm, empresyonizmin savunduğu düşünce biçimini reddetmektedir. Bu kapsamda empresyonizmin gelip geçici tasvirlerden ibaret olduğunu eleştirmektedir. Kübizm, manzara ya da olayın parçalara ayrılması, sonra da sanatçının hissiyatına bağlı olarak tekrar birleştirilmesiyle yansıtılmaktadır. Aktarım, genellikle geometrik şekiller üzerinden devam etmektedir. Kübizm, nesnenin dışarıdan görüldüğü gibi aktarıldığı durumlarda sanatçının etkisini kaybettiğini kabul etmektedir. Bu sebeple akımın etkisinde çıkan eserlerde farklı sentezlerin izlerine rastlanmaktadır

Kubizm iki döneme ayrılıyor.1908-1912 yılları arasındaki dönem Analitik Kübizm olarak adlandırırken,1912-1914yılları arasındaki dönem Sentetik Kübizm olarak isimlendiriliyor. Analitik ve Sentetik terimleri bir nesnenin Kübizm'e göre gözlemine ve kolaj gibi, sanatsal teknikleri birbirinden ayırt etmek için kullanıyordu. (Erden,2012:68)

Kübistler nesneleri, sanki çevresinde dolaşıyorlarmış gibi, birkaç bakış açısından, cepheden, yandan, üstten, alttan bakarak aynı imge üzerinde göstereceklerdir Kübistler, resimde renk oyunlarının yankılarını, güneş ışınlarının tabiat içinde uyandırdığı parıltıları bir yana bırakarak, eşyanın geometrik yapısına önem vermişlerdir. Bu bakımdan Kübizm, tabiatın yepyeni bir anlayışla değerlendirilmesidir denilebilir. Onlar sanatlarının kaynağını duygudan çok, düşüncede aramışlar, esere düşüncüyü katarak empresyonistlerin aksine, ilim yoluyla değil sanat yoluyla sanata varmak prensibini seçmişlerdir.

Kubist ressamların çoğunlukla bilinen motifleri, örneğim gitarlar, şişeler, yemiş tabakları ve arada sırada da bir insan figürü seçmiş olmalarının nedeni resimdeki değişik biçimleri tanımlamakta ve onların arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmakta zorluk çekmemeleri. (Gombrich,1997:574)

Genellikle içeriğe karşılık gelmeyen, ancak halkın kendilerini sanatçının niyetine yaklaşık olarak yönlendirmesine yardımcı olan bir sanatsal ifade unsuru, sanat ve yaşam arasındaki tek bağlantı biçimi olarak ortaya çıkıyor.

Kübizm, Avrupa resminde kurulan estetik fikirleri birçok yönden değiştirdi Devrimci doğası kübist sanatçıların, esas olarak, optik gerçekçiliğin kırılması ve doğayı sanatsal yaratımın bir nesnesi olarak, perspektif, ışık-gölge sanatsal ifade aracı olarak dikkate alınmadığı olmasıyla bağlantılıdır. Kübistlerin eserlerindeki görüntüler giderek soyutlaşıyor, gerçek prototiplerle temasını yitiriyor. Son dönem Avrupa ve Amerika'da sanatında Kübizmin bir etkisi fark edildi. Kübizm birçok Amerikalı sanatçı üzerinde doğrudan veya dolaylı bir etkiye sahipti. (Malakhov, 1986:22)

Modernizmin gelişmesinde, gittikçe daha çok sanatı gerçeklikten ve sanatçıları gerçekçilikten uzaklaştıran, yüzyılımızın neredeyse aynı yıllarında kübizm olarak gelişti.

FOVİZM

20.Yüzyıl başlarında ortaya çıkmış Modern sanatın ilk büyük akımlarından olan fovizm rengin temsil edilenin dışında kullanarak şekillenen çalışmalarıyla öne çıkmaktadır.

Fovizm, Batı Avrupa sanatında 20. yüzyılın ilk on yılının ortasında Paris'te ortaya çıkan bir trendtir. Temsilcileri, desen ve şeklin basitleştirilmesi ile özel bir renk ifade etme özlemi ile karakterize edildi. Kaba fırça vuruşları, parlak ve karşıt renklerin hâkimiyeti, geniş renk alanları fovist ressamların belirgin özellikleri. Fovist resimler ayrıntıların çoğunun saf dışı bırakıldığı dünyayı canlı biçimlere indiriyorlardı. Resimler her zaman parlak desenli yüzeyler olarak görünüyordu.

20.'nci yüzyıl modern sanat tarihinin ilk öncü akımı izlenimciliğe bir tepki içerir. İzlenimcilerin salt gözleme dayanan tarzı yerine kişinin duygularının da yer aldığı bir yaklaşımı benimseyen fovistler, rengi doğal özelliklerinden kopartma yolunu seçerek ona ifadeci anlamlar yüklediler. (Erden, 2012:46)

Fovizm sanat akımı, Empresyonizm ve Post-Empresyonizm akımlarının başlamış olduğu renk üzerine buluşları ve teoriyeleriyle bir devam niteliğinde de algılanmaktadır. Akımın çalışmaları genellikle doğa manzaraları, gündelik yaşam, obje ve portreler oluşturur.

Fovlar, kendilerini konularının gerçek rengiyle sınırlamazlar, dolayısıyla ağaçlar turuncuya boyanabilir, gökyüzü pembe, bir insan yüzü yeşil olabilir. Gölge aynı rengin koyu bir tonu değil, genellikle bir başka renkle gösterilir. (Little, 2008:100)

Fovist sanatçıların başında Henri Matisse, Andre Derain ve Maurice de Vlaminck geliyordu. Matisse in önemli, "Mavi çıplak" tablosu, tıpkı fovst renk anlayışına sahip olan eser, figürde karşıt renklerin kullanımının getirdiği canlılık fovizmin en tıpkı özellikleri. Vücudun birbirleriyle olan ilişkileri, figürün aldığı pozisyon ile mekân sorunlarına getirdiği yeni yorum.

Matisse Doğu halılarının ve kuzey Afrika manzaralarının renklerini inceledi ve modern tasarım anlayışına büyük etkisi olan bir üslup geliştirdi. (Gombrich,1997:573)

Resim-3.Henri Matisse. Mavi Çıplak. 1907.92x140. Yağlıboya. Baltimore Sanat Müzesi. ABD.

Andre Derain 1905 yılın yaz aylarını Matisse ile birlikte resim yaparak geçiren sanatçı aynı yılın Sonbahar Salonu'ndaki sergiye katıldı. Andre Derain resmin yanı sıra heykel de yaptı. Erken dönem heykellerinde primitif etkiler görülen sanatçı uzun süre heykel yaptı.

Resim-4. Andre Derain. Riou Köprüsü. 1906.Tuval üzeri yağlıboya.82,6 x 101,6 cm. Museum of Modern Art. New York.

1906 yılında yapmış olduğu Riou Üzerindeki Köprü, Derain, resmin konusu olan manzarayı neredeyse bütünüyle dümdüz hale getiren renkli bir desene dönüştürüp basitleştirmiştir. Ön planda ne olduğunu, uzakta ne görüldüğünü çıkarmak zor. Gölge ve ışık aynı rengin koyu ve açık tonları yerine farklı renklerle gösterilmiş.

EKSPRESYONİZM

20-Yüzyılın başında gelecek hakkında genel bir memnuniyetsizlik ve belirsizlik atmosferinde, Avrupa sanatının en tartışmalı modern akımlarından biri olan dışavurumculuk ortaya çıkıyor. Temelinde Almanya'da önceki sanatsal gelişme tarafından hazırlanan ve ortaya çıkan dışavurumculuk, tamamen Alman olmayan eğilimleri içeriyordu. Ekspresyonistler bir yandan izlenimciliğe karşı, bir yandan resmi salon sanatının dogmalarına karşı çıkan sanatçılar olarak görünürler. Kendi içine dönük bir akım değil, ama güçlü renkleri, çarpıtılmış figürleri ve bazen aidiyet ve vazgeçiş temalarını sorgularken soyutlamayı kullandılar. Bu yöndeki bazı sanatçılar, ilerlemeyi kısıtlayan gerçekliğin olumsuz etkilere karşı sivil bir protesto ifade etmeye çalıştılar,

İlk defa 1911 yılında Alman yazarlar tarafından, Fransız fovistlerinin sanatını tanımlamak için kullanılan ekspresyonizm terimi Türkçe de''Dışavurumculuk'' diye biliniyor. Akımın yaklaşımına göre sanatın gayesi sanatçının iç dünyasını çizgi ve renkler aracılığıyla yansıtmak. Buna göre iç dünyayı, duyguları daha gülcü ifade etmek için deformasyona başvurulabilir, renkler doğal özelliklerinden kopartılabilir. (Erden. 2012:54)

Dışavurumculuğun doğuşu, Avrupa sanatının en tartışmalı dönemlerinden biridir, sanatçının protestosunun yüksek tutkusunu ve derin heyecanını, çağımızın acil sorunlarına hitap ettiğini

ifade etti. Ekspresyonistler, önlerine koyulan yaratıcı görevlerden yola çıkarak, resmi sanat salonunun dışlayıcılığı dogmasına karşı çıkan sanatçılar olarak görünürler.

Alman ekspresyonizmde iki sanatçı grubundan bahsedilebilir. 1905 yılında Dresden kentinde kurulan Die Brücke (Köprü) grubu ve 1912 de Münih 'de kurulan Der Blaue Reiter (Mavi Süvari) grubu.

Ekspresyonistler, Alman ulusunun ruhsal yaşamının özgün özelliklerinin gerçek bir ifadesi olacak sanatın yaratılmasını istediler. Die Brücke'nin grubunun önde gelen sanatçısı ressam ve heykeltıraş Ernst Ludwig Kirchner olarak gösterebiliriz. . (Malakhov,1986: 34)

Resim-5.Ernst Ludwig Kirchner. Duş Alan Topçu Askerler. 1915. Tuval üzerine yağlıboya. Guggenheim Müzesi, New York.

Ham renkler, kaba fırça darbeleri ve çarpıtılmış vücutlar Topçular tıpkı Dışavurumcu resim yapan unsurlardır. Resmin, sanatçının kişisel duygularıyla toplumsal eleştiriyi birleştiren gelirim, duygusal bir etkisi vardır. Kirchner, primitif etkilerle deforme edilmiş figürleri ve canlı renkleri ile ön plana çıkar.

Vincent Van Gogh'un yapıtlarından ilham alan, Franz Marc dışavurumcu akımın önemli temsilcilerinden biri sayılır. Franz Marc olgun yapıtlarının pek çoğunda genellikle doğal haliyle hayvan resmetti. Marc'a göre at, bilincin ve gelişmiş toplumların göremediği masumiyetin temsilcisi idi. Keskin bir basitlik, parlak ana renkler ve yoğun duygularla kübist yapıtlar ortaya koydu.

Resim-6.Franz Marc. Mavi Atlar. Yağlıboya . 1911. Walker Art Center. Minneapolis, Minnesota.

Yüzyılın başında ortaya çıkan dışavurumculuğun, kübizm veya fütürizmden resim sanat tarihinde daha etkili olduğu bir gerçek. Bu hareketin temsilcilerinin, birçok bakımdan çalışmalarında gerçekçi ifade biçimleri kullandıkları görülmektedir. (Malakhov, 1986: 46)

ABSTRAKSİYONİZM- SOYUT SANAT

Modernizm dışında bir akım olarak değerlendirmeyecek ama ayrı bir başlık altında incelenmesi gereken Soyut Sanat'ı da sayabiliriz. (Erden, 2012:8)

Bu eğilimin kökeninde bile, belirli bir imge ile bağlantılı olmaksızın, çizgilerin ve rengin ifade gücünün anlaşılmasına esas önem verildi. Bu sanatsal yönün çok sayıda takipçileri hem biçim hem de olay örgüsünü gördükleri renk lekesi kültünü öne sürdü. Sanatçıların eserlerinde, gerçek dünyadaki nesnelerin geometrisinin çeşitli aşamaları, gerçekliği tamamen dışlayan kendi kendine yeten soyut bir forma kadar dikkat çekicidir.

Sanatın gerçeklikten ayrılması abstrakt-soyutlama akımında en yüksek noktasına ulaşır. Yaşam imgesinin reddi kaçınılmaz olarak ideolojik içeriğin reddedilmesini ve mecazi biçimin yıkılmasını gerektiriyordu. Diğer formalist yönler gibi, abstrakt-soyutlama akımında da, manevi gerçeklik dünyasını, algısal olarak algılanan doğanın sınırlarının dışında olduğu ortaya koymaya çalışır. Bu eğilimin kökeninde bile, belirli bir görüntüye bakılmaksızın çizgilerin ve renklerin anlamlılığını anlamaya dikkat edildi. (Malakhov, 1986:48)

Bu tür sanat, sanatsal etkinliğin toplumsal, bilişsel ve tabii ki ahlaki temellerinin mutlak bir reddi ile karakterize edilir. Soyut sanat, genel anlamıyla doğada varolan gerçek nesneleri betimlemek yerine, biçimler ve renklerin, temsili olmayan veya öznel kullanımı ile yapılan sanata denir.

Abstraksiyonizm - Soyut resim konu ve temadan ziyade, form ve renk armonilerinin ön plana çıktığı, dolayısıyla da ırk, eğitim ve kültür farklarından bağımsız olarak insanların iletişim kurabilecekleri ortak bir dil, evrensel bir ifade biçimi oluşturmaktadır.(Baraz, 1998:7)

Kurucusu Vasily Kandinsky, dünya sanatında figüratif resim geleneğini ve ifadelerini bir kenara bırakıp, batı resim geleneklerinin karşıt, gerçekten renk ve çizginin etkisinin ve gücünü mutlaklaştırdı. Kandinsky, renkle sanatçının insan ruhunun tüm ve kalbinin titreştirdiğini belirtir.

Kandinsky, dış gerçek ile sanatçı tarafından yaşanan iç dünya arasında bir senteze varmak istedi. Piyano ve çello çalan sanatçı çeşitli resim dizilerine imza attı. (Erden, 2012: 60)

Resim-7.Vasily Kandinsky. Doğaçlama 28.İkinci versiyonu. 1912. Solomon R. Guggenheim Müzesi. New York.

Canlı renk ve dağınık, saldırgan fırça darbeleri Doğaçlama 28' in özellikleridir. Öteki pek çok Dışavurumcu gibi Kandinsky de yaşadığı toplumu eleştiriyor ve dönüşümünü sevinçle karşılıyordu. Solda görülen dalgalar, tekneler ve dağlar fırtına ve sellerle gelen yıkımı ifade ederken sağdaki, birbirine sarılan çift saf bir dürüstlük ve maneviyata duyulan sevgiyle yaratılan yeni bir dünyayı akla getiriyor. (Little, 2008:104)

Vasili Kandinski, teorileri ve uygulamalarıyla 20. yüzyıl Avrupa'da soyut sanatın öncülüğünü yapmış. Kandinski yaklaşımını 1912'de yayımlanan "Sanatta Zihinsellik Üzerine" adlı kitapta geliştirdi. Kandinski için sanat, manevi değerlerin betimlenmesidir. Her sanat dalı dışsal yapısı itibarıyla birbirinden ayrılabilir ama buluştukları ortak nokta, insan ruhunu arıtır, harekete geçirebilecek iç amaç için çaba vermeleridir.

Kandinsky'nin, rengin müziği konusundaki ilk deneyimlerinin gerçekten başarılı olup olmadığı tartışılabilir, ama ne kadar izleyicini uyandırdıklarını sezmek de zor değildir. (Gombrich,1997:570)

Kazimir Maleviç, geometrik soyut sanatın öncülerinden ve avangart süprematist hareketinin yaratıcısı olan ressam ve sanat teorisyeni.

Soyutlama çalışmalarında, bir dikdörtgenin konisinin bir üçgeninin bir karenin bir dairenin çeşitli geometrik figürlerinin görüntülerinin çok popüler olduğu belirtilmelidir. Biçimsel arayış için benzer bir coşku Kazimir Malevich'i ilk Süprematist eseri yaratmaya yönlendirdi - beyaz bir arka plan üzerinde siyah bir kare görüntüsü. (Malakhov, 1986: 50)

Resim-8. Kazimir Maleviç. Siyah Kare. Tyval Üzerinde Yağlın Boya. 80 cm x 80 cm. 1915. Tretyakov Devlet Galerisi. Süprematizm. Moskva.

Malevich, süprematizm diye adlandırdığı bir tarzda soyut geometrik desenler üretmeye başladı. Bu kavram, sanatta renk, çizgi ve şeklin, konu ya da anlatıdan daha önemli olduğu fikri üzerine kuruludur. Malevich, soyut geometrik unsurlardan oluşan tabloları sergileyen ilk kişi oldu. Sanatta bütün duygusallığı ve sembolizmi reddederek, sürekli olarak saf serebral kompozisyonlar üretmeye çalıştı. Kazimir Maleviç (1915). Siyah Kare (1915, 1923, 1929), Beyaz Üzerine Beyaz (1918) ile Kırmızı Kare (1915) tabloları en bilinen eserleri arasındadır.

Siyah kareyi, beyaz zemin üzerine kırmızı ve hatta beyaz karelerin diğer görüntüleri izledi. Suprematist resimler renk ve kompozisyonlar açısından giderek karmaşılaşırken onları yapan sanatçılar sanatın endüstri veya politikaya boyun eğmesine karşı çıkmayı sürdürdüler. (Little, 2008:112)

Maleviç kendi yapıtlarının sanatın ruhuna uygun olduğu kadar sanatsal geleneğe karşı durduğuna inanarak, bu özgürleşmeyi yeni gerçekçilik olarak ilan ediyordu. Eserlerinde geometrik biçimlerin yer aldığı soyut sanatın bir başka temsilcisi Pieter Mondrian'dır. Çalışmalarında, gerçek dünyadaki nesnelerin geometrileşmesinin çeşitli aşamaları, görüntülerin gerçeklikle bağlantısını tamamen dışlayan kendi kendine yeten soyut bir biçime kadar fark edilir.

Resim-9. Piet Mondrian Kırmızı Sarı ve Mavili Kompozisyon 1935.

Piet Mondrian tablolarını en basit öğelerle kurmak istiyordu. Düz çizgiler ve saf renkler. Evrenin nesnel yasalarını bir şekilde yansıtabilecek, açık ve disiplinli bir sanat özlemi çekiyordu. (Gombrich,1997:582)

Spektrumun farklı renklerinde boyanmış ve siyah bir kontur çizgisiyle sınırlandırılmış doğrusal geometrik şekillerin ilkel kombinasyonları dümdüz çizgilerden oluşan eserlerinde asla cetvel kullanmayan sanatçı, çabucak resmedilmiş hissi verdiği tablolarının her biri üzerinde aslında aylarca çalışmıştır. 20. yüzyılın önemli ressamı arasında sayılmaktadır. Yeni akımlar yaratan sanatçı, moda, endüstriyel tasarım, dekorasyon, ev eşyaları ve bilgisayar programcılarına ilham kaynağı olması ile tanınmaktadır.

Yapıtlarında tamamen soyut imgelerle birlikte, alfabenin harflerinin görüntüsünü veya bir tür desenleri taklit eden halı-dekoratif çizimler görülebilir. Doğanın tüm zenginliği ve güzelliği, boyalarla eşit şekilde doldurulmuş, dik açılarla birbirine bağlanmış dikey ve yatay çizgilerin birleşimine kadar.

Beyaz olmayan bir arka plan üzerine, ana renklerin de eklendiği siyah bir ızgara boyanmış. Mondrian bu resmin deneyimler dünyasını ayakta tutan tinsel yapıyı anlattığına inanıyordu.

Resim-10.Wols (Alfred Otto Wolfgang Schulze), 1946-47, isimsiz, tuval üzerine yağlıboya, Franz Haniel & Cie.

Örneğin, sanat eleştirmenleri Alfred Wols'un Avrupa resmindeki faaliyetleriyle, sanatçının iç yaşamının temel baskısının yaratıcı süreç üzerindeki bilinçli kontrolü dışladığını ifade ediyorlar.

Alman ressam ve fotoğrafçı Wols, informel sanatı kurdu. Çoğu zaman trans halinde çalışan sanatçı, duygularını çağrışımlı olarak tuvaline yansıttı. Wols, resimlerinin çıkış noktası çoğunlukla, kendi durumunu bir benzetme yaparak uyarladığı, nesnel bir motiften ibaretti. Böylelikle çok sayılı yapıtında şişe motifi ortaya çıkmaktadır, kâh nerdeyse ikona benzer bir nesne olarak, kâh yönlerin hepsine taşan, Wols'un sembollerle donattığı bir yaratık olarak.

Resim-11.Mark Rothko. İsimli. (Kırmızı ve Beyaz Üzerinde Mor, Siyah, Turuncu, Sarı). 1949.

Rothko'nun İsimli tablosu aydınlık renklerle karakterizedir. Resmin merkezinde koyu renkli bir ufuk çizgisi uzaklık ve yakınlık, yolculuk ve varış, sınırlanma ve özgürlüğe ilişkin evrensel duygular akla getirmektedir. İsimli bizi bireyselliğimizin, sınıfımızın, milliyetimizin ve

cinsimizin yükünden kurtarmayı ve ortak insanlık duygumuzu onamayı amaçlamaktadır.(Little, 2008:122)

Eski Mısır sanatı, Eski Yunan ve Roma sanatı, Bizans sanatı, Ortaçağ ve Rönesans sanatı insanlara güzellik uyumu duygusu ve dünyanın estetik algısı yeteneğini oluşturdu. Sanatsal kültürün tarihi, insanlığın bu kültüre toplumsal dönüşünün yüzyıllar boyunca gelişmesi, hümanizm kavramını sanat kavramıyla ilişkilendirmemizi sağlar.

Soyut sanatın bizlere sunduğu bu ortak ifade biçimin, günümüz teknolojisinin sunduğu iletişim olanaklarının yanında yer alması gereken, bu olanaklara beşeri bir boyut katan ve onları destekleyen çok önemli bir işlevi söz konusudur.(Akışık,1998:5)

40'lı yılların sonunda, soyut sanat, burjuva kültüründe, birbirinden ayırt edilmesi zor üslupsal tezahürler biçiminde yaygın olarak yayıldı. Soyut sanat, emperyalizm kuralından kurtulan halkların ulusal kültürüne karşı ideolojik mücadelenin bayrağı haline gelir. Bu zamanın soyutlaması, yaratıcılıkta özelliğin canlı bir tezahürüdür. Toplumsal ilerlemenin, insanlık tarihi, dünya görüşleri kavramlarının, fikirlerinin, görüşlerinin, düşüncelerinin kamusal çıkarları için bir mücadele olmuştur. İnsan kültürünün bir parçası olan sanat kültürü de bu süreçte yer alır.

Modern sanat,19'uncu yüzyılın ortalarından 20'nci yüzyılın ortalarına kadar birçok akımdan meydana gelir. Modern sanat akımları her ne kadar soyut dışavurumculuk ile birlikte sona erse de günümüz sanatı ile modern sanat arasında bir kopukluk iddia edilemez. (Erden, 2012:12)

Modernizmin tüm çeşitliliği ile, ideolojik kaynaklarında ve pratik yönelimlerinde şaşırtıcı derecede tekdüze kalır. Modernizmin bazı akımlarının son yıllarda gözlenen burjuva kitle kültürü ile yakınlaşması, kendi sebepleriyle doğal bir süreçtir.

Modernizm, sinizm, insana inanmama ve harap olanı parçalama eğilimi, insan ruhlarını yozlaştırmak, esasen burjuva idealleri ve kapitalist sistemi ifade eder, insanlık tarihi, toplumsal ilerlemenin, dünya görüşleri kavramlarının, fikirlerinin, görüşlerinin, düşüncelerinin, kamusal çıkarları için bir mücadele olmuştur. (Malakhov, 1986:140)

Sanatsal çalışma her zaman en iyi tezahürlerinde, kitleleri sanatsal yeteneğin gücüyle etkileyen, insanlığın ruhsal mükemmelliğinin nedenine hizmet ediyor, sanat kültürü, insan bilincinin gelişiminde aktif olarak yer almaktadır. Toplumsal ilerlemenin, insanlık tarihi, dünya görüşleri kavramlarının, fikirlerinin, görüşlerinin, düşüncelerinin kamusal çıkarları için bir mücadele olmuştur, insan kültürünün bir parçası olan sanat kültürü de bu süreçte yer alır.

SONUÇ

İnsanlığın tarihi, sosyal ilerleme, kamu çıkarlarının, düşüncelerinin, görüşlerinin, fikirlerinin, kavramlarının, dünya görüşlerinin bir mücadelesi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Evrensel insan kültürünün bir parçası olan sanatsal kültür de bu süreçte yer almaktadır. Sanat kültürü, ilk adımlardan itibaren insan bilincinin gelişiminde aktif bir rol oynamaktadır, ayrılmaz bir şekilde yüksek duygusallıkla, tüm çeşitliliğiyle hayata karşı artan bir ilgi ile bağlantılıdır. Sanatçı, doğaya, uyumlu, güzel, sonsuza dair yüksek bir algı duygusu ve sanatsal imgelerde yakalanan bu uyumlu güzelliği aktarma yeteneği ile donatılmıştır. Sanatsal yeteneklerin geniş kitleler üzerindeki gücünü etkileyen, her zaman en iyi tezahürleriyle sanatsal yaratıcılık, insanlığın manevi gelişimine hizmet eder Sanatsal yetenek ayrılmaz bir şekilde yüksek duygusallıkla ve tüm çeşitliliğiyle yaşama artan bir ilgi ile ilişkilidir. Sanatçı, doğaya, uyumlu, güzel, sonsuza dair yüksek bir algı duygusu ve sanatsal imgelerde yakalanan bu ahenkli güzelliği aktarma yeteneği ile donatılmıştır.

Sanat kültürünün yüzyıllardır süren insani gelişme tarihi, bu kültürün sosyal etkisi, hümanizm kavramını sanat kavramıyla ilişkilendirmemize izin veriyor. Antik Mısır sanatı, antik - eski Yunan ve antik Roma sanatı, Bizans sanatı, insanlara bir uyum duygusu aşıladı, güzellik, dünyanın estetik algılayma yeteneğini oluşturdu.

Asırlık hümanist ve ilerici sanatsal ve ilerici kültüre gelince, insanlığın tüm gelişimi tarafından yaratılan gelişmiş kültür geleneklerine güvenerek tek doğru yolu izler. Sanat, insanlığın ilerlemenin zaferi olan yaratıcı hareketinde, aklın zaferine doğru geliştirdiği ilerici bir dünya kültürüne dayanır.

KAYNAKLAR

- Akışık, V. (1998). "Türk Resminde Soyut Eğilimler", Dışbank, Mas Matbaacılık A.S, İstanbul.
- Baraz, Y. (1998). "Türk Resminde Soyut Eğilimler", Dışbank, Mas Matbaacılık A.S, İstanbul.
- Erden, O. (2012). "Modern Sanat Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey", Tempo Dergisi, Boyut Matbaacılık, İstanbul.
- Little, S. (2008). "İzmler. Sanatı Anlamak", Yem Yayın, 2 Baskı, İstanbul.
- Malakhov, H.Y. (1986). "Modernizm. Eleştirel Deneme", Güzel Sanatlar Yayınevi, Moskova.
- Gombrich, E.H (1997) "Sanatın öyküsü". Remzi Kitabevi. İstanbul.
- [https://www.google.com.tr/search?q=Pablo+Picasso,+Avignon+Kad%C4%B1nlar%C4%B1,1907,244x233,7+,Ya%C4%9Fl%C4%B1boya,New+York,Modern+Sanatlar++++++M%C3%BCzesi.\(MoMA\)+ABD.&source=Inms&.21.03.2020](https://www.google.com.tr/search?q=Pablo+Picasso,+Avignon+Kad%C4%B1nlar%C4%B1,1907,244x233,7+,Ya%C4%9Fl%C4%B1boya,New+York,Modern+Sanatlar++++++M%C3%BCzesi.(MoMA)+ABD.&source=Inms&.21.03.2020)
- <https://www.google.com.tr/search?q=+++George+Brague%2C+Meyve+Taba%C4%9F%C4%B1%2C1912%2CTuval+%C3%BCzerinde+ya%C4%9Fl%C4%B1boya+ve+kum%2C+%C3%96zel+koleksiyon++++&tbm=isch&ved=2ahU.22.03.2020>
- <https://www.google.com.tr/search?q=Henri+Matisse.Mavi+%C3%87%C4%B1plak.&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=4WuUM49BrC1XNM%253A%252C3mBcXvzbXk8hqM%252C%252Fm%252F08xb.22.03.2020>

https://www.google.com.tr/search?q=Andre+Derain+Riou+%C3%9Czerindeki+K%C3%B6pr%C3%BC,+Derain&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=ZQhLN2FZG6pVzM%253A%252CTo9VF6-6IHshWM%252C_&vet=23.03.2020

https://www.google.com.tr/search?q=Ernst+Ludwig+Kirchner+top%C3%A7ular&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjBy9CftK3oAhVfwsQBHTFGDsAQ_AUoAXoECAoQAw&biw=1517&bih=694#imgsrc=MQsCDsrBOwrDzM_ 23.03.2020

https://www.google.com.tr/search?q=Franz+Marc&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwimr42u-63oAhXM6eAKHbjcCnQQ_AUoAXoECBoQAw&biw=1517&bih=694#imgsrc=kl_B9H0GWDI3IM 23.03.2020

<https://resimbiterken.wordpress.com/2014/08/06/kazimir-malevichin-black-square-eseri/>
24.03.2020.

<https://www.google.com.tr/search?q=Piet+Mondrian+K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1+Sar%C4%B1+ve+Mavili+Kompozisyon+1935.&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=Uz3ahr41mT-vsM%253A%252Ctg8MgxnvdED24.03.2020>

[https://www.google.com.tr/search?q=mark+rothko&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwittLnPibPoAhXIA2MBHQq5DaMQ_AUoAXoECBoQAw&biw=1517&bih=694#imgsrc=sRF32JEdRV4TiM \(24.03.2020](https://www.google.com.tr/search?q=mark+rothko&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwittLnPibPoAhXIA2MBHQq5DaMQ_AUoAXoECBoQAw&biw=1517&bih=694#imgsrc=sRF32JEdRV4TiM (24.03.2020)